

NEKATERA SKLEPNA POJASNILA IN KOMENTARJI

Obsežna in vsebinsko bogata razprava bi terjala temu ustrezen odziv avtorja knjige. Vendar to zaradi časovnih omejitev ni mogoče. Vsem razpravljavcem se zahvaljujem za njihove misli in – kolikor le mogoče – jih bom upošteval pri nadaljnjem delu. Zasnoval sem ga dosti širše, kot je predstavljeno v prvi knjigi. Prav zato bo marsikaj, kar ste v njej pogrešali, še sledilo in upam, da bo razjasnjeno v nadaljnjih objavah. Obravnavana knjiga, kot so ugotovili že nekateri kolegi, se navezuje na moja predhodna dela, hkrati pa tudi na nameravano bolj sintetično predstavitev sklepnih ugotovitev. Oboje je razlog, da nisem kaj dosti pojasnjeval »skupnega imenovalca« posameznih tem. To pa lahko daje tudi (napačen) vtis, kot da imenovalca sploh nimajo in da so le dodane druga drugi.

»Teorija ni v ospredju«

V zvezi z navedenim npr. Drago Kos in Marjan Hočevar ugotavljata, da v knjigi teorija ni v ospredju. Zares sem se v tej prvi knjigi – ob sicer zgoščeno nakazanih teoretskih izhodiščih v poglavju o razvojnih preobrazbah in trendih sprememb – osredotočil na preučevanja konkretnih razmer na izbranim območju. Vendar se pri tem nisem odpovedal razkrivanju regularnosti družbeno-prostorskih sprememb. Prav v izhodišču sem zavrnil postmodernistično tezo o koncu razvojnih procesov in predvidljivosti sprememb (kot preveč poenostavljeno) in namesto tega postavil v ospredje informatizacijo in globalizacijo. V tem kontekstu pa sem največ pozornosti posvečal tako krepitvi vloge in moči posameznika, ki se izraža v procesih individualizacije, deinstitucionalizacije in demokratizacije, kot tudi ekološkimi, ekonomskimi in drugim omejitvam takšne splošne usmeritve. Ob razkrivanju posebnosti različnih kategorij prebivalcev in odstopanja od povprečja me je usmerjala misel o uveljavljanju človeka kot edinstvenega posameznika prek zamejitev vsakršnih kategorij (»identity boxes« – Roszak).

Sicer pa je za današnji čas nasploh značilno, da družbenega dogajanja ne moremo več razvrščati z linearnimi delitvami v čiste, medsebojno izključujoče se prostorske, časovne, sektorske in hierarhične kategorije družbenega življenja niti glede na ločevanje družbenih in fizičnih razsežnosti okolja. Vse večja kompleksnost, mobilnost in fluidnost tudi sociologe navaja k drugačnemu razumevanju stvarnosti, tako npr. na osnovi teorije kaosa (Ilya Prigogine, John Urry). V stvarnosti, kakršno sem razkrival v svojem raziskovanju (na Koprskem in drugod), imamo opravka s stanjem, v katerem se prepletajo elementi starega (pred)industrijskega reda z elementi novega, ki

je v nastajanju. Zato se to izraža tudi v knjigi. Po eni strani sem poskušal dokaj izčrpno predstaviti vsakdanje bivalno in življenjsko okolje večjega števila strukturnih kategorij prebivalcev (otrok, mladine, študentov, žensk idr.) ter upoštevati morfologijo naselitve; hkrati pa sem bil še posebej pozoren do teženj k prehajanju od homogenih k »mešanim strukturam« oziroma funkcijam, ne da bi pri vsakem primeru posebej nakazoval njegove teoretske podstati.

Vzemimo opis delovanja mestne vrtnarije v Kopru. Ta opis ima svojo poanto v tem, da ponazarja »postmoderno dediferenciacijo« in prehajanje od eno- k večfunkcionalni organizaciji aktivnosti, npr. ne le ukvarjanje s sadikami, rožami ipd., ampak tudi prevzemanje pedagoške oziroma izobraževalne vloge za učence osnovnih šol, prirejanje razstav likovnih umetnikov, koncertov, nudenje prostorov za neformalno druženje ob kavici idr.

Problematika družin z dvojno kariero, povečevanje deleža samskih gospodinjev, možnost umika v alternativno stanovanje, predhodno dogovarjanje glede obiskov in še skoraj brezštevilni drugi primeri iz vsakdanjega življenja pa so pojavne oblike procesa individualizacije tako z vidika osamosvajanja posameznika kot z vidika njegovih edinstvenih značilnosti.

Prikrite posebnosti?

Tudi pričakovanja, da bodo v knjigi bolj izražene nekatere posebnosti Kopa in obalnega območja oziroma Slovenske Istre, do neke mere zadevajo zamejitev obravnave v prvi knjigi. Šele v nadaljnji obravnavi lokalne identitete v kontekstu odpiranja v svet naj bi bolj razdelano prikazal, kako se kopske posebnosti uveljavljajo ali pa izginjajo pod vplivi globalizacije.

Deloma se to vprašanje navezuje tudi na razlikovanje med nomotetičnim in idiografskim načinom obravnave. Sociologi se praviloma bolj nagibamo k prvemu, torej k splošnejšemu izražanju, ki zakrije izrecno poimenovanje posameznih prostorskih enot. Arhitekti in urbanisti ter zgodovinarji in geografi pa nasprotno usmerjajo svojo pozornost prav na obravnavo posameznih primerov in torej (poimensko označenih) enot oz. območij.

Celo pri snovanju stvarnega kazala se mi je odpirala dilema, kolikšno pozornost posvečati poimensko označenim prostorskim enotam na lokalni, podlokalni in nadlokalni ravni (Koper, Ankarani, Krkavče, Semedela, Žusterna, Dragonja, Obala, Slovenska Istra, Primorska ...). Pri tem je treba razlikovati interes konkretnih akterjev v praksi od čisto znanstvenega, »akademskega« interesa za razkrivanje regularnosti družbenega življenja. Ugotavljam, da torej ostaja določena stopnja arbitrarnosti, tako da celo povsem isto vsebino lahko predstavimo zelo različno, npr. z naslovi poglavij in z izbiro označevalcev vsebine in prostora (lokacije). Odločitev je lahko pragmatična, pač glede na namen knjige, ki naj bi pritegnila strokovnjake in/ali akterje v konkretnem okolju.

Tako nam natančnejši vpogled v besedilo knjige razkriva obravnavo skoraj brezštevilnih konkretnih situacij, prostorov in lokacij v mestu Koper in v njegovem zaledju, pa tudi na širšem območju somestja z Izolo in Piranom ter z vidika obmejne regije itd. Samo kot primer naj navedem prostore v naravnem in grajenem okolju, katerih obravnava temelji prav na ugotovljenih posebnostih na Koprskem: istrska (vaška) dediščina, specifičnosti naselitve, arhitekture in urbanizma Slovenske Istre; privlačnost obmorske lege in njene posledice, bivanje in mobilnost v pristaniškem mestu, življenje – nekako kar odpisanih – pomorščakov, vozniki Interevropa, soseska Žusterna III, velikost in delitev Mestne občine Koper idr.

Paradoks spoznavanja »od zunaj« in/ali »od znotraj«

Franc Trček je kot nekdanji sodelavec v prvi fazi (anketne) raziskave opozoril na zadrege raziskovalcev kot »tujcev z druge strani Kraškega roba«. Značilnost današnjega vzdušja v Slovenski Istri in še posebej mlade avtohtone inteligence je močna težnja, da preseže nekdanjo periferno vlogo te regije v odnosu do Ljubljane kot državnega središča. »Pohabljen« na osnovi množičnih selitvenih in duhovnih vdorov je v zadnjem času občutljiva predvsem na različne oblike »kontinentalne kolonizacije« (v zvezi s tem glej, npr. poglavja: »Od enoglasne k večglasni Sloveniji: koprške in istrske posebnosti kot izziv nereprezentativnosti središča«, »Sredobežnost in obmejnost v razvojni perspektivi« ter »Sredičnost in obmejnost uhajala geografiji«). Raziskovalci Centra za prostorsko sociologijo Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani smo bili povabljeni še pred ustanovitvijo Univerze na Primorskem. Vendar je že v času našega raziskovanja delovalo Znanstveno raziskovalno središče z ambicioznim programom, ki je postalo kondenzacijsko jedro nove univerze in nasploh izražalo pristne želje domačinov k intelektualnemu ozaveščanju in osamosvajanju istrske oziroma južnoprimorske regije.

Naša navzočnost in delovanje torej nista bila povsem v skladu z nakazano usmeritvijo in prizadevanji za »opiranje na lastne sile«. Podobno kot se je v mednarodnem merilu pojavila kritika sociološkega univerzalizma kot izraza odtujenosti in dominacije metropole, se zdi, da je šlo za določeno – čeprav manj jasno izraženo – zadržanost do »zunanjega poseganja« tudi na Koprskem. V mednarodni sociologiji se je pojavila zahteva po »podomačenju« (indigenization), ki naj bi nadomestilo univerzalizem. Podomačenje naj bi pomenilo pritegovanje oziroma usmerjanje pozornosti na razkrivanje in uveljavljanje posebnosti, ki prej niso bile upoštevane. Vendar pa pri tem ne gre preprosto za alternativno razmerje, za ali-ali!

Gre za paradoks spoznavnega procesa, ki je v tem, da so tisti (domačini), ki po eni strani bolje kot katerikoli drugi poznajo svoje okolje, hkrati vendarle do neke mere utopljeni vanj, kar zmanjšuje njihovo kritično distanco

v razkrivanju vseh strani dejanskega stanja; hkrati pa tisti, ki prihajajo od zunaj, slabše poznajo konkretne lokalne razmere, obenem pa – predvsem primerjalno – bolj objektivizirano razkrivajo lokalne posebnosti.

Vprašanja o (ne-)uporabi pridobljenih spoznanj

Posebno pozornost bi kazalo posvetiti vprašanjem o neizkoriščenosti pridobljenih spoznanj: tako glede na delovanje strokovnih ter upravno-političnih akterjev na več ravneh teritorialne organizacije v praksi kot tudi s številnih znanstvenodisciplinarnih vidikov na »akademski ravni«. Četudi je mogoče v zvezi z obravnavano knjigo še prezgodaj soditi, se vendarle bojim, da se bo tudi v tem primeru ponovila dosedanja nevzdržna praksa (ne)uporabe rezultatov raziskovanja! Ker pa gre za eno od temeljnih nerazrešenih vprašanj znanstveno-raziskovalne dejavnosti nasploh, še posebej v družboslovju, toliko bolj preseneča, da o neuporabi rezultatov nimamo potrebne analize. Le-ta bi morala – poleg preverjanja lastnih pomanjkljivosti – med drugim vključevati, kako prevladati samovoljo lokalnih političnih veljakov, kako presepati le verbalno vrednotenje (družbe) znanja in ustvarjalnosti ob hkratni povsem nasprotni praksi, celo na ravni posameznih ministrstev ali državno financiranih medijev. Ta dvojnost je postala že kar splošno sprejemljiva!?

Hkrati pa je prav tukajšnja razprava z udeležbo iz številnih disciplinarnih področij tudi ugodno presenečenje. Pomeni lahko spodbudo, da prav z vidika prostorsko-časovnih razsežnosti prepoznavamo, kaj nam je skupnega in kaj nas (lahko) povezuje in vzajemno bogati – tam, kjer smo bili doslej zamejeni v ozka predmetna področja. S tem pa bi prispevali tudi k zbližanju z bolj problemsko obravnavo za potrebe prakse. Oboje pa zadeva tudi naloge in poslanstvo SAZU, zato pričakujem, da bomo z našimi razpravami še nadaljevali.